

Tomo VUKŠIĆ

IZGRADNJA MEĐUSOBNOGA POVJERENJA MEĐU KATOLICIMA I PRAVOSLAVCIMA NEMA KRŠĆANSKU ALTERNATIVU

**Katoličanstvo i pravoslavlje uoči početka
trećega tisućljeća***

Sažetak

Ovaj tekst, koji razmišlja o kategoriji vremena i kršćanstvu, podijeljen je u pet cjelina. U prvoj je govor o tome kako je vrijeme u kršćanstvu, poslije utjelovljenja Druge božanske osobe, postalo jedna od dimenzija samoga Boga; u drugom dijelu teme su Crkva, koja nastaje u vremenu i u njemu traje kao stalna Pedesetnica, i vjera također obilježena vremenom; na trećem mjestu je govor o raskolu, koji je podijelio Crkvu na Katoličku i Pravoslavnu, kao evoluciji dvaju dijelova Crkve, istočnoga i zapadnoga, u različitim pravcima; potom je, govoreći o "jednoj" Crkvi, naglašena potreba propovijedanja cijeloga evanđelja u svakom vremenu; i na kraju, razmišlja se o novom vremenu, tj. trećem tisućljeću, i izgradnji sigurnih identiteta i međusobnoga povjerenja kao pretpostavke zdravoga susretanja što nema kršćansku alternativu.

Prije dvadesetak dana mostarski biskup dr. Ratko Perić rekao mi je da ga je pravoslavni episkop hercegovački gosp. Grigorije 1. studenoga o. g. posjetio u Mostaru. Vladika Grigorije ga je tada izvijestio o svojoj nakani da episkopija zahumsko-hercegovačka, koju danas predvodi, proslavi 780 godina postojanja u okviru obilježavanja proslave dvijetisućite obljetnice rođenja Isusa Krista. Toga dana uputio je i poziv mons. Periću da katoličko izaslanstvo sudjeluje na ovoj proslavi, ako je moguće čak jednim predavanjem, a on je ovaj poziv prihvatio.

Prije svega prenosim vam pozdrave biskupa Perića, koji me ovlastio da u njegovo ime to učinim, a koji se ovoga tjedna nalazi u Austriji, te mu danas nije moguće biti ovdje. On je već u pismu od 20. studenoga o.g. upućenom vladici

* Ovo je dopunjeni tekst predavanja koje je održano u pravoslavnoj sabornoj crkvi u Trebinju 27. studenoga 1999. na simpoziju koji je priredila Pravoslavna Crkva u povodu osam vjekova (780 godina) eparhije zahumsko-hercegovačke uoči velikoga jubileja 2000. godine od Kristova rođenja.

Grigoriju napisao: "Izražavam svoju kršćansku radost zbog Vaše proslave i upućujem svoje iskrene čestitke Vama, organizatorima, predavačima i svim sudionicima toga duhovnoga i liturgijskoga slavlja i znanstvenoga povijesno-kulturnoga simpozija. U mojoj odsutnosti iz Mostara ovoga tjedna, moje će Vam najbolje želje za osamstoljetni jubilej prenijeti naša katolička delegacija."

Prije nego je poslao ovo pismo, mene je zamolio da danas dođem u Trebinje, ali i da održim predavanje o kojemu su razgovarali njih dvojica kolega po apostolskom nasljedstvu.

Ovdje želim reći otvoreno da me taj prijedlog dvojice biskupa zatekao. Ali, nakon što nisam našao ni jedan kršćanski i crkveni razlog da ne dođem, a jesam našao više njih da dođem, pristao sam.

Sa svoje strane rado se pridružujem čestitkama upućenim u povodu jubileja ove pravoslavne eparhije. Osim toga, najiskrenije zahvaljujem kako mons. Periću tako vladici Grigoriju na ukazanom povjerenju da mogu večeras ovdje govoriti. Uz to, od srca čestitam obojici biskupa na kršćanskoj hrabrosti bilo da upute bilo da prihvate poziv.

Ovaj tekst, koji razmišlja o kategoriji vremena i kršćanstvu, podijeljen je u pet cjelina. U prvoj je govor o tome kako je vrijeme u kršćanstvu, poslije utjelovljenja Druge božanske osobe, postalo jedna od dimenzija samoga Boga; u drugom dijelu teme su Crkva, koja nastaje u vremenu i u njemu traje kao stalna Pedesetnica, i vjera također obilježena vremenom; na trećem mjestu je govor o raskolu, koji je podijelio Crkvu na Katoličku i Pravoslavnu, kao evoluciji dvaju dijelova Crkve, istočnoga i zapadnoga, u različitim pravcima; potom je, govoreći o "jednoj" Crkvi, naglašena potreba propovijedanja cijeloga evanđelja u svakom vremenu; i na kraju, razmišlja se o novom vremenu, tj. trećem tisućljeću, i izgradnji sigurnih identiteta i međusobnoga povjerenja kao pretpostavke zdravoga susretanja što nema kršćansku alternativu.

I. U kršćanstvu vrijeme dimenzija samoga Boga

U kršćanstvu vrijeme ima temeljno značenje. U njemu je stvoren svijet, u njemu je stvoren čovjek, u njemu je taj čovjek zgriješio, u njemu Bog šalje proroke, u njemu se odvija sva povijest spasenja.

I.1. U "punini vremena" odasla Bog Sina svoga

Piše sv. Pavao: "A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen, Zakonu podložan, da podložnike Zakona otkupi te primimo posinstvo" (Gal 4,4-5). U vremenu je Krist osnovao Crkvu, u vremenu i Duh silazi. Tako je vrijeme, otkako je Bog došao tražiti čovjeka u Drugoj božanskoj osobi koja je postala čovjek, postalo neka vrsta dimenzije samoga nadvremenskoga Boga.¹ Osim toga, taj Božji dolazak, učinio je kršćanstvo različitim od svih drugih religija, u kojima

¹ Usp. Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente. Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000.*, Zagreb 1996., str. 16.

čovjek traži dalekoga Boga. Kršćanstvo je različito upravo po tome što je Bog sam, u doba cara Augusta (usp. Lk 2,1), tj. u vremenu, došao tražiti čovjeka, svoje stvorenje. Na svoj način, igrajući se rječnikom stare grčke filozofije, to pripovijeda Ivan apostol: "U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog. Ona bijaše u početku u Boga. Sve postade po njoj i bez nje ne postade ništa. (...) I Riječ tijelom postade i nastani se među nama i vidjesmo slavu njegovu - slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca - pun milosti i istine" (Iv 1,1-3.14).

Tako je Bog ušao u povijest. Dapače, otada Bog ima povijest, koja je ne samo suprotežna povijesti svijeta kao takvoj, nego se događa u njoj kao njezin dio a nazivamo je povijest spasenja. To jest povijest spasenja je Božje djelo ponovnoga privođenja čovjeka i svijeta.

1.2. Zakon novoga života, kršćanski smisao "međuvremena"

Iako je Isus Krist umro i uskrsnuo, nije posvema nestao iz vremena. Nije da nije i u našoj povijesti. Naime, u latinskoj liturgiji uskrsnoga bdjenja, u obredu blagoslova svijeće, ispovijedajući vjeru Crkve da je Krist gospodar vremena, moli se: "Krist jučer i danas, Početak i Svršetak, Alfa i Omega. Njegova su vremena i vjekovi. Njemu slava i vlast po sve vjekove vječnosti."

Krist je "jučer" bio među ljudima kao Isus iz Nazareta te je tada Bog bio tako blizu da je do Njega bilo točno onoliko kilometara koliko od nas do u Palestinu po kojoj se On u ljudskom tijelu kretao. Poslije toga, u svakome "danas" još nam je bliže jer je po svome novome utjelovljenju, tj. po svome mističnome tijelu - Crkvi, na dohvat ruke. Još više, ako smo mi vjernici udovi toga Njegova mističnoga tijela, koje je Crkva, kao što piše sv. Pavao (Ef 5,30) a on "Glava Tijela, Crkve" (Kol 1,18), onda smo mi On, a On mi. Naravno, u mjeri u kojoj su udovi jedno s Njim.

Od Njegova prvoga dolaska pa do Njegova ponovnoga dolaska, kad će svjetska povijest i vrijeme dostići svoj vrhunac, razdoblje je "međuvremena" koje je naše vrijeme. U ovom "međuvremena", tj. u razdoblju kad započinje i završava vrijeme Crkve, zadaća je upravo Crkve posvećivati vrijeme. Tom razdoblju vjere, tom stanju napetosti između već dogođenoga i još uvijek posvema neostvarenoga, smisao je dao sam Isus Krist svojom Besjedom na gori: "Blago siromasima duhom, njihovo je kraljevstvo nebesko! Blago ožalošćenima: oni će se utješiti! Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju! Blago gladnima i žednima pravednosti: oni će se nasititi! Blago milosrdnima: oni će zadobiti milosrđe! Blago čistima srcem: oni će Boga gledati! Blago mirotvorcima: oni će se sinovima Božjim zvati! Blago progonjenima zbog pravednosti: njihovo je kraljevstvo nebesko! Blago vama kad vas – zbog mene – pogrde i prognaju i sve zlo slažu protiv vas! Radujte se i kličite: velika je plaća vaša na nebesima! Ta progonili su tako proroke prije vas!" (Mt 5,3-12).

Ovim zakonom novoga života, odnosno zakonom pravoga stava, koji se isčitava u Isusovoj Besjedi na gori, odredio je Krist čovjekov odnos prema Bogu, prema sebi samome, prema bližnjemu i prema dobrima ovoga svijeta te upravo tako osmislio ljudsko trajanje u ovoj velikoj čekaonici.

2. Crkva i vjera su kategorije u vremenu

Od Isusova uskrsnuća pa do njegova ponovnog dolaska razdoblje je čekanja u nadi, a poslije Pedesetnice to je doba Crkve i razdoblje vjere. Zapravo, otada teče vrijeme vjere u Crkvi koju je Krist Gospodin, silaskom Duha Svetoga, oživotvorio upravo na taj dan (Dj 2,1-4). Međutim, "Dan Duha", koji je u Crkvi započeo na blagdan Pedesetnice, nije samo događaj, kako se to na mnogo strana misli i vidi, nego prije svega stanje, jer silaženje Duha Svetoga traje bez prestanka, tako da se za Crkvu može kazati da je stalna Pedesetnica, tj. stalno silaženje i djelovanje Duha, jer u Crkvi svako posvećenje, u bilo kojemu vremenu, biva po Duhu posvetitelju i u Duhu koji je u Crkvi stalno prisutan i djelatan na način duše u tijelu.

Zahvaljujući djelovanju iste "duše u tijelu", udovi Tijela, Crkve koja traje u vremenu, su vjerni Glavi. Po tome su Crkva i vjera, i kao oblik sadržaja i kao osobni čin kršćana, duboko obilježene kategorijom vremena. Zapravo, one su mjesto i način konkretnoga događanja Isusova spasiteljskoga zahvaćanja u svako vrijeme, u svaku generaciju, u svaki dan.

2.1. "Dan Duha" upotpunjenje utjelovljenja

Osim toga, na blagdan Pedesetnice, po djelovanju Duha Svetoga, "upotpunjeno" je Božje utjelovljenje. Naime, pri svom prvom silasku Duh je učinio da Logos bude začet u krilu Djevice, da se dogodi Bogočovjek, a pri svom drugom silasku, tj. na blagdan Duhova, Duh Sveti je sišao na Crkvu i učinio je bogočovječanskim tijelom svojim i zauvijek ostao u njemu. Tako je blagdan Duhova rođendan Crkve ali također rođendan i svakoga kršćanina, tj. i svakoga katolika i svakoga pravoslavlca. Tako, po trajnom ostajanju Duha Svetoga u bogoljudskom tijelu Crkve, ta ista Crkva nije ništa drugo nego neprekidni Duhovdan, a sami blagdan Pedesetnice s pravom se može nazvati "završnim praznikom"² zato što je na taj dan završena božanska objava, priveden kraju božanski plan spasenja. Zaživjela je Crkva i započelo razdoblje kršćanske vjere, proces vjerničkoga suobličavanja sa svojim Spasiteljem. Zapravo, Krist Gospodin je učinio sve da bi ustanovio Crkvu, organsku zajednicu Boga i čovjeka, da bi omogućio srastanje duha ljudskoga i Duha Božjega, da bi zakonom Duha oslobodio čovjeka od zakona grijeha kako bi na svetom korijenju mogli rasti sveti plodovi. Ostvarivanjem ovoga Blagovijest, tj. ulazak Boga u život svakoga čovjeka koji ga prihvaća, postaje stalna stvarnost, a čovjek biva obdaren pravim božanskim veličanstvom jer mu je Bog Isus Krist vječna glava. Bog se utjelovljuje tamo gdje ga se prima, tj. tako gdje se dragovoljno i iz ljubavi prema njemu izgovara: Neka mi bude! Tako se svrha postojanja Crkve sastoji u Božjoj namisli da spasi cijeli svijet, a prije svega čovjeka u njemu, kroz pokristovljenje, pobogočovječanje, poduhovljenje, pobožanstvenjenje - potrojičenje.³ "Da se provede punina vremena: uglaviti u Kristu sve - na nebesima i na zemlji. U njemu, u kome i nama - predodređenima po naumu Onoga koji sve izvodi po odluci svoje volje - u

² Usp. J. Popović, *Dogmatika Pravoslavne Crkve*, III., Beograd 1978., str. 275.

³ Usp. J. Popović, *Dogmatika Pravoslavne Crkve*, III., Beograd 1978., str. 275.

dio pade da budemo na hvalu Slave njegove - mi koji smo se već prije nadali u Kristu" (Ef 1,10-12).

2.2. Proslava jubileja tradicija Crkve

Gospodin Isus Krist, gospodar vremena, nastavlja tako živjeti u svojoj Crkvi u kojoj, osobito po liturgijskom slavlju, "svaka godina, svaki dan, svaki trenutak biva obuhvaćen njegovim Utjelovljenjem i Uskrsnućem, da bi se na taj način našao u 'punini vremena'."⁴ Oslanjajući se na ovu teologiju, svi jubileji u Crkvi odnose se na vrijeme pojave Mesije i na njegovo poslanje. Svi jubileji Staroga Zavjeta doživjeli su u Njemu svoje ispunjenje, a svi jubileji u vremenu Crkve - a to su sve nedjelje, svi Uskrsi, svi Božići, svi Duhovi - potvrda su da se mistično tijelo Kristovo, puno zahvalnosti, s radošću sjeća svoga Utemeljitelja. A u skladu s tom tradicijom Crkve, dvije tisuće godina od Isusova rođenja, ne upuštajući se u znanstvenu raspravu o tome je li sve točno izbrojano, stvarno je iznimno važan jubilej koji već po svojoj naravi jubileja kršćane ispunja radošću jer obilježava događaj spasenja po vidljivom dolasku Boga Sina. Sjećamo se događaja spasenja, ali i početka procesa spasavanja koji Isus u svakom vremenu nastavlja po svojoj Crkvi. Stoga je i gotovo osamstoljetni jubilej ove mjesne pravoslavne Crkve vrlo važan događaj jer je ona, u mjeri u kojoj je vjerna, kao i svaka druga mjesna Crkva, "locus salutis", tj. jedno od današnjih mjesta spasenja.

3. Podjela posljedica evolucije u različitim pravcima

Što se sadržaja tiče, ovaj veliki jubilej bit će posvema jednak onomu iz tisućite godine. Ipak, što se okolnosti i načina tiče, u mnogo čemu će biti različit. Prije svega, prvi milenijski jubilej, dvije sestrinske Crkve, Katolička i Pravoslavna, čiji smo danas pripadnici, proslavile su kao jedna vidljiva Crkva. Ovaj drugi pak proslavit ćemo kao dvije odijeljene Crkve a upravo ta podijeljenost, bez obzira hoće li netko odgovornost za to smjestiti na jednu ili na drugu stranu, sigurno je protivna Isusovoj volji koji je osnovao samo jednu Crkvu i htio da ona uvijek ostane samo jedna i jedincata.⁵ Tražio je tako od Oca u svojoj velikosvećeničkoj molitvi kad je govorio: "Ne molim samo za ove nego i za one koji će na njihove riječi vjerovati u mene: da svi budu jedno kao što si ti, Oče, u meni i ja u tebi, neka i oni u nama budu da svijet uzvjeruje da si me ti poslao" (Iv 17,20-21).

3.1. Podjele od početka u Crkvi

Međutim, usljed podložnosti grijehu, i dobar kršćanin, kao što je bio sv. Pavao, proživljava unutarnju borbu te često čini ono što ne bi htio (usp. Rim 7,14-25).

4 Usp. Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente. Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000.*, Zagreb 1996., str. 17.

5 Usp. Drugi vatikanski sabor, *Unitatis redintegratio* (Dekret o ekumenizmu), br. 1.

Ako je tako s velikim svecima kakav je bio Apostol naroda, kako li su tek često grijehu poslušni loši kršćani! Takvi, okupljeni u grupe, od početka u Crkvi izazivaju podjele pa su u Korintu jedni bili Pavlovi, drugi Apolonovi, treći Kefini a tek četvrti Kristovi (usp. 1 Kor 1,10-17). Otada pa do danas, nažalost, jedva da je bilo vrijeme u kojemu nisu nastajale podjele u Crkvi. Mnogo puta uslijed nesporazuma i neslaganja glede objektivno važnih teoloških tema i vjerskih istina, ali ne rijetko i zbog manje važnih razloga. Jedan od najstarijih svjedoka opasnosti podjele vlastite Crkve bio je sv. Ciprijan, biskup iz Kartage. Pred opasnošću, koja bila stvarna, naravno da je branio njezino jedinstvo uspoređujući ga s nepodijeljenom Isusovom haljinom. U ta doba pisao je ovako: "To se otajstvo jedinstva i taj vez sloge koja je nedjeljivo usko vezana očituje kada se u evanđelju haljina Gospodina Isusa Krista uopće ne dijeli i ne kida već se – pošto baciše kocku o Kristovu haljinu tko da je obuče - cijela dobiva te se stoga neoštećena i nepodijeljena posjeduje. (...)

Krist je nosio jedinstvo što dolazi 's višnje strane' (Iv 19,23) - s neba i od Oca. Onaj koji ga primi i posjeduje uopće ga ne može raskinuti. Ono je jednom neodoljivo steklo potpunu i čvrstu čvrstinu. Ne može posjedovati Kristovu odjeću tko dijeli i komada Kristovu Crkvu."⁶

3.2. Godina 1054. dio dugoga procesa

Podjelu, koja se dogodila između Pravoslavne i Katoličke Crkve, pravnici i povjesničari vide prije svega kao događaj i smještaju ga u godinu 1054. Teolozi, međutim, cijelu stvar ipak ne promatraju kao događaj koji bi bio posljedica dokumenata, što su ih određenoga dana potpisale određene osobe, iako poštuju istinu povijesne kronike o rečenoj godini. Sa stanovišta teološke analize, čini mi se, ne niječući ništa od onoga iz 1054., da je mnogo ispravnije tu godinu vidjeti kao dio procesa koji je bio davno započeo; kao dio procesa koji bi se mogao nazvati evolucija istočnoga dijela kršćanstva u jednom a zapadnoga dijela kršćanstva u drugom pravcu. Tijekom toga procesa, koji je započeo još u 4. st., u kojemu su nekada prevladavali politički a nekada ekleziološki momenti, stalno se povećavalo međusobno nepoznavanje i, što je najgore, hladila je međusobna ljubav i raslo uvjerenje o vlastitoj samodostatnosti. Raskoljavanje Crkve postaje tako proces suprotežan povijesti.

Sami pak raskol, općenito govoreći a teološki gledano, nastaje onda kad između nekih dijelova Crkve nastupa stanje bez međusobnih odnosa, kad se prihvaća da svaka strana odvojeno živi sama za sebe. Stoga teolog postaje prilično nesiguran kad ga se pita da precizno odgovori na pitanje: kad se dogodila podjela Crkve na Katoličku i Pravoslavnu?

Što se mene tiče, nadam se da se raskol između Pravoslavlja i Katoličanstva, iako stvarno postoji u mjeri u kojoj postoje dvije različite Crkve, ako ga se vidi kao konačno teološko stanje bez međusobnih odnosa i kao stanje posvemašnjega nedostatka međusobne ljubavi, još uvijek nije dogodio i da se takav neće nikada dogoditi.

⁶ Sv. Ciprijan, *Jedinstvo Crkve. Euharistija. Moltva Gospodnja* (prevco, napisao uvod i bilješke Marijan Mandac), Makarska 1987., str. 109-110.

3.3. "Ne bez krivnje ljudi na objema stranama"

Kad govori o podjelama, koje su se dogodile među kršćanima, a posljedice čega su Crkve i crkvene zajednice odvojene od Katoličke Crkve, Drugi vatikanski sabor naučava da su nastale "ponekad ne bez krivnje ljudi na objema stranama".⁷ S druge strane, i Katolička⁸ i Pravoslavna Crkva⁹ za sebe vjeruju da u njima postoji sva Crkva Kristova, tj. ona i onakva kakvu je osnovao Isus Krist. Ako se, polazeći od ovih stanovišta, stvari postave maksimalistički, onda nema druge nego da pravoslavci pozivaju katolike da postanu pravoslavci a katolici pravoslavce da postanu katolici. Svi dobro znamo da je u nekim prošlim vremenima prevladavao upravo takav stav i da ne samo nije urodio nikakvim pozitivnim plodom već je sve više produbljavao jaz i neke stvari nepotrebno doveo do apsurdna. Tražilo se, ponekad i iz inata, i po svaku cijenu isticalo samo ono što nas rastavlja. No, Bogu hvala, došlo je vrijeme u kojemu se započelo, ne zaboravljajući razlike, isticati prije svega ono što je zajedničko dvjema Crkvama pa katolička teologija posljednjih desetljeća, na temelju te zajedničke baštine koja stvarno postoji, govori o stvarnom premda nesavršenom zajedništvu ovih dviju Crkava i redovito poziva na obraćenje, opraštanje i poniznost kao jedini kršćanski put.

Tako, da spomenem samo neke najnovije tekstove, današnji papa Ivan Pavao II. 1995. piše ovako: "Katolička Crkva zna da slabosti, osrednjosti, grijesi i nevjernosti nekih njezinih sinova i kćeri, zbog pomoći koju prima od Duha Svetoga, ne mogu razoriti ono što je Bog u nju ulio u službi svoga milosnoga plana. Niti 'vrata paklena neće je nadvladati' (Mt 16,18). Ipak Katolička Crkva ne zaboravlja da mnogi u njezinim redovima pomračuju Božji naum. Kad dekret o ekumenizmu doziva u sjećanje podjelu kršćana, zna jako dobro za 'krivnju ljudi na obje strane' i priznaje da se odgovornost ne može pripisati isključivo 'drugome'. Zacijelo ono što je nužno za izgradnju Crkve Kristove kao i zajedništvo koje i nadalje postoji među Crkvama i crkvenim zajednicama milošću Božjom nije razoreno.

Elementi svetosti i istine, koji su prisutni u drugim kršćanskim zajednicama u različitom stupnju, tvore stvarno objektivni temelj onog - premda nesavršenog - zajedništva, koje postoji između njih i Katoličke Crkve. U onoj mjeri u kojoj se ti elementi nalaze u drugim kršćanskim zajednicama, utoliko je u njima sada djelatna Kristova Crkva."¹⁰

S druge strane, 13. travnja 1997. u Sarajevu isti papa je kazao: "Oprostimo i zatražimo opraštenje. Ako je Krist naš zagovornik kod Oca, onda ne možemo ne izgovoriti te riječi. I onda ne možemo ne krenuti tim teškim ali nužnim putem opraštenja, koji vodi k dubokom pomirenju.

7 Drugi vatikanski sabor, *Unitatis redintegratio* (Dekret o ekumenizmu), br. 3.

8 Usp. npr. Drugi vatikanski sabor, *Lumen Gentium* (Dogmatska konstitucija o Crkvi), br. 8.

9 Usp. npr. Justin Popović, *Dogmatika Pravoslavne Crkve*, III., Beograd 1978., str. 209; Isti, *Pravoslavna Crkva i ekumenizam*, 2. izd., Sveta Gora Atonska 1995.

10 Ivan Pavao II., *Ut unum sint* (enciklika), Zagreb 1995., str. 18-19.

'Oprostiti i primiti mir', napomenuo sam u ovogodišnjoj Poruci za svjetski dan mira. Pri tom sam dodao: 'Oproštenje je, u svojem najistinskijem i najuзвиšenijem obliku, čin čiste ljubavi' (usp. br. 6), kao što je to bilo i pomirenje koje je Bog ponudio čovjeku po Križu i smrti svojega utjelovljenog Sina, jedinoga Pravednika. Sigurno, 'praštanje je daleko od toga da isključuje istinu: ono je traži', jer 'bitna pretpostavka praštanja i pomirenja jest pravda' (ondje). Trajna je pak istina da 'tražiti oprostjenje i oprostiti jest put posve dostojan čovjeka' (ondje, br. 4).¹¹

Na ovoj liniji propovijedanja potrebe opraštanja i pomirenja patrijarh srpski Pavle napisao je 1990. ovako: "Samo u Hristu, kao deca Božja i braća Hristova, mi ljudi smo braća među sobom. Upravo na takvo bratstvo i takvo zajedništvo, zasnovano na bogočovečanskoj ljubavi, mi ćemo, ako Bog da, neučutno prizivati ljude i svoga naroda i iz drugih naroda, bližih i daljih, i isticati da je ono jedina alternativa lažnom 'bratstvu i jedinstvu', utemeljenom na bezbožju, tačnije na čovekobožaćkom idolopoklonstvu. Ljubav i jedinstvo, međutim, nisu mogućni bez korenitog pokajanja i istinskog duhovnog preporoda na ličnom i sveopštem planu. Jer, vaistinu smo svi za sve krivi. Zato, od sada pa do posljednjega daha svoga, braćo i sestre, pozivamo i pozivaćemo sve i svakog, počev od samog sebe, na pokajničku duhovnu obnovu, kao temelj i preduslov svake druge obnove i preobražaja; na praštanje i mirenje, na ljubav i jedinstvo, na bratoljubivo jednodomislije umesto samoživog jednodumlja i pohlepe, na bratoljublje i čovekoljublje. Na to sveto, čoveka i naroda jedino dostojno, delo pozivamo svakog brata Srbina i sestru Srkinju u Otadžbini i rasejanju; svu našu braću i sestre po veri u pravoslavnoj vasseljeni i hrišćanskom svetu uopšte, kao i sve ljude i narode dobre volje."¹²

4. Cijelo evanđelje u svako vrijeme

A koliko su ove misli i želje realno utemeljene? Koliko je uopće razborito, u ovakvim vremenima i u ovakvim prilikama, započinjati ekumenske teme i pitanje jedinstva Crkve?

Mudri ovoga svijeta, s jedne strane, i izvorni kršćanski mudraci, s druge, o kojima je pisao već sv. Pavao (usp. 1 Kor 1,17-30), jedva da će se složiti u odgovaranju na ovo pitanje. Međutim, kako god tko mislio, istina je da stvar jedinstva i jedincatosti Crkve nadilazi bilo čiju pojedinačnu volju, mudrost ili razbor. Pitanje "jedne" nadilazi čak i volju same Crkve jer smo vidjeli da je pitanje jedinstva stvar Isusove volje. "Jedna Crkva" je teološka kategorija koja prethodi mnoštvu različitih konfesija; dapače, gledano s dogmatsko-teološkoga vidika i s izvorno kršćanskoga polazišta, ne samo da mu prethodi nego se protivi svakom umnažanju Crkava.

Kao što je svima poznato, u istočnoj kršćanskoj tradiciji slavenskoga jezičkoga kruga ispovijeda se vjera u Crkvu ovako: "Vieruu vo iedinago Boga

11 I. Tomašević-T. Vukšić, *Papa u Sarajevu*, Sarajevo 1997., str. 52-53.

12 Patrijarh srpski Pavle, *Molitve i molbe. Besede, razgovori, propovedi, pisma i izjave*, 2. izd., Beograd 1997., str. 13-14.

Otsa, (...). Vo icđinu, sviatúiu, sobórnuii i apóstolskuii Tsérkov."¹³ Ili, u njezinu grčkom dijelu: "Eis mian hagían katholikèn kai apostolikèn ekklessian."¹⁴ I katolici ispovijedaju tu istu vjeru kad govore: "Credo (Credimus) in unum Deum, (...). Et in unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam."¹⁵ Ipak, puno je onih koji bi u ovoj stvari, ali ne samo u njoj, svoje mišljenje pretpostavili vjeri Crkve. No, vjera u "jednu" i briga za njezino jedinstvo - kao uostalom vjera i briga za njezinu svetost, katolicitet i apostolicitet - jesu stvari dogme o Crkvi prema kojoj svaki kršćanin ima vjerničku i moralnu obvezu jer spadaju na cjelovitost kršćanske vjere. Stoga mi se, bez obzira na moguća drukčija mišljenja, kao odgovor na postavljeno pitanje o prikladnosti ovakva govora, ovdje najprikladnijim čini citirati riječi sv. Pavla, koje je u svoje vrijeme uputio biskupu Timoteju: "Zaklinjem te pred Bogom i Kristom Isusom, koji će suditi žive i mrtve, zaklinjem te pojavkom njegovim i kraljevstvom njegovim: propovijedaj Riječ, uporan budi - bilo to zgodno ili nezgodno - uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom. Jer doći će vrijeme kad ljudi neće podnositi zdrava nauka, (...)" (2 Tim 4,1-3).

Zaista, zdrav kršćanski nauk je samo sav kršćanski nauk! Bez obzira podnose li ga nečije uši ili ne podnose. Uostalom, protivno bi bilo evanđeoskim načelima snagu evanđeoskoga sadržaja mjeriti brojem ušiju koje ga podnose i prihvaćaju. Naime, vlastitu snagu brojem sljedbenika mjere samo strašljive ideologije ovoga svijeta.

5. Siguran identitet pretpostavka susretanja

Poslije ovoga samo od sebe postavlja se pitanje: kolike su mogućnosti zaživljavanja ovih misli među pripadnicima Katoličke i Pravoslavne Crkve?

Pri odgovaranju na ovo pitanje, naravno, mora se voditi računa o stalnoj oznaci života vidljive Crkve: jedna razina problematike su proklamirana evanđeoska načela a druga ostvarenje tih vrednota u životu Crkve i pojedinih kršćana.

5.1. Pouka Isusova susreta s poganimom satnikom

Kažu da je Karl Jaspers nekada kazao otprilike ovako: Samo onaj tko ima siguran i utemeljen vlastiti identitet, može biti tolerantan prema drugima. Zaista, tolerancija prema drugima proizlazi iz sigurnosti uvjerenja u vlastito stanovište, mišljenje, vjeru ili bilo koju drugu razinu identiteta. Samo onaj, tko je siguran u sebe i svoje izbore, posvema slobodno susreće drugoga i drukčije. Tako se može reći da je količina spremnosti na toleranciju redovito proporcionalna stupnju sigurnosti u vlastiti identitet. Naime, samo onaj, čiji je identitet prepoznatljivo siguran i duhovno oslobođen, bez straha i kompleksa priznaje svako dobro i izvan granica vlastitoga. Kao dokaz za to, ovdje spominjem Isusov susret s rimskim satnikom, poganimom

13 *Liturgia bizantino-slava di San Giovanni Crisostomo e di San Basilio*, Milano 1958., str. 41-42.

14 H. Denzinger-A. Schönmetzer, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, 35. izd., Barcelona-Freiburg-Rim 1973., (dalje: DS), br. 150.

15 DS 150.

(Lk 7,1-10). Satnik je imao bolesna slugu pa je Isusu, za kojega je čuo, poslao svoje židovske prijatelje, da ga zamole da ozdravi njegova slugu. Kad je Isus pošao u satnikov dom, ovaj mu je rekao: Nisam dostojan da udeš pod krov moj... Nego reci riječ da ozdravi sluga moj. "Čuvši to, zadivi mu se Isus pa se okrenu mnoštvu koje je išlo za njim i reče: 'Kažem vam, ni u Izraelu ne nadoh tolike vjere'" (Lk 7,9).

Ovaj Lukin izvještaj nesumnjivo je velika pouka svima koji slijede različita uvjerenja, a prije svega Isusovim učenicima i sljedbenicima, katolicima i pravoslavicima. Spremnost priznati dobro, gdje god ono postoji, preduvjet je početka boljih odnosa, pa i boljih odnosa među katolicima i pravoslavicima.

5.2. Povratak oslobođenom identitetu

U procesu raskoljavanja kršćanstva tijekom prvoga milenija hrvatski katolici i srpski pravoslavci jedva da su aktivno sudjelovali. Stoga ih nitko ni ne može zvati na odgovornost zbog nastale podjele. U kasnijim vremenima, međutim, nije se moglo a da se ne bude dio nastavka istoga procesa tijekom drugoga tisućljeća kada je, osobito na područjima jugoistočne Europe, stvorena navika da se sve "drukčije" vidi i doživljava kao "protivno" pa, samim time, gotovo redovito i kao "neprijateljsko".

Živeći u stanju malih naroda, zabrinutih za vlastito postojanje a time i za vlastiti identitet, što se očitovalo naročito u razdobljima dominacije velikih država, zovom "nagona za preživljavanje" stvarani su obrambeni mehanizmi i ponekad stavljeni u pogon bez dovoljno razumske kontrole čemu je, nesumnjivo, dokaz i ovaj prošli rat u kojemu su stradali mnogi ljudi i porušeni brojni sakralni objekti.¹⁶

Nakon tolikih stoljeća života "na straži" stvorena su takva psihološka stanja koja kao rezultat, na kraju ovoga drugoga tisućljeća, imaju gotovo posvemašnje međusobno nepovjerenje. Stoga, neka treće tisućljeće bude razdoblje koje će obilježiti proces povratka međusobnoga povjerenja kroz otklanjanje duhovnih stanja, koja nisu zdrava a koja su nakupljena kroz proteklih tisuću godina. Ako se bude gradilo povjerenje uz uzajamno iskreno poštivanje identiteta, i u mjeri u kojoj se to bude činilo, nestajat će i sindroma vlastite ugroženosti, sindroma posvemašnje krivnje drugoga, sindroma vlastite nevinosti, sindroma vlastite veličine i sindroma manje vrijednosti drugoga.

Identitet postaje vjeran svome izvornom obliku u mjeri u kojoj nestaju ovi kompleksi. I tek oslobođeni identitet bez kompleksa susreće onaj drugi jednako oslobođen. A što se naše situacije tiče, oprezni razbor savjetuje da se razmišlja otprilike ovako: Tek kad se dogodi posvemašnje duhovno oslobođenje negdje tijekom trećega tisućljeća, doći će vrijeme u kojemu će se mnogo ozbiljnije shvaćati i pitanje jedinstva kršćana.

16 Usp. S. Mileusnić, *Duhovni genocid. Pregled porušenih, oštećenih i obesvećenih crkava, manastira i drugih crkvenih objekata u ratu 1991-1993*, Beograd 1994.; *Ranjena Crkva u Hrvatskoj. Uništavanje sakralnih objekata u Hrvatskoj (1991.-1995.)*, Zagreb 1996.; *Raspeta Crkva u Bosni i Hercegovini. Uništavanje katoličkih sakralnih objekata u Bosni i Hercegovini (1991.-1996.)*, Banja Luka-Mostar-Sarajevo-Zagreb 1997.

Zaključak

Na kraju, ovaj naš susret treba vidjeti i kao znak uoči trećega tisućljeća. Naime, nije mi poznato da je ikada prije na ovim prostorima jedan pravoslavni ili katolički biskup, u dogovoru s biskupom sestrinske Crkve, pozvao teologa iz druge Crkve da s predavanjem nastupi u programu kojega priređuje druga Crkva. Stoga je dopušteno nadati se da je ovo početak novoga načina, koji neka dovede do posvemašnjega oslobođenja, izgradnje slobodnih identiteta i povratka međusobnoga povjerenja. "U tom se duhu - piše papa Ivan Pavao II. - Crkva raduje, zahvaljuje, moli oprost, prikazujući prošnje Gospodaru povijesti i ljudskih savjesti. Među najžarčim molbama ovoga izvanrednog časa u približavanju novog tisućljeća, Crkva moli od Gospodina da poraste jedinstvo među svim kršćanima različitih konfesija sve do ostvarenja punog zajedništva. Izražavamo želju da ovaj Jubilej bude pogodna prilika za plodnu suradnju u povezivanju toliko stvari koje nas ujedinjuju, a kojih je sigurno više od onih koje nas dijele."¹⁷

Zaista, rad na povratku međusobnoga povjerenja među katolicima i pravoslavicima nema kršćansku alternativu.

LA COSTRUZIONE DELLA MUTUA FIDUCIA TRA I CATTOLICI E GLI ORTODODSSI NON HA UN'ALTERNATIVA CRISTIANA

Il Cattolicesimo e l'Ortodossia alla soglia del terzo millennio

Riassunto

Questo testo, che s'occupa della categoria del tempo nella cristianità in visura delle relazioni tra il Cattolicesimo e l'Ortodossia, è suddiviso in cinque parti diverse. Nella prima parte viene sottolineato il fatto come nella cristianità, dopo l'Incarnazione della seconda persona divina, il tempo è diventato una delle dimensioni dello stesso Dio; i temi seguenti sono la Chiesa, che nasce nel tempo e in esso perdura come Pentecoste perpetua, e la fede, anch'essa segnata dal tempo; in terzo luogo si parla dello scisma, con il quale la Chiesa veniva suddivisa in quella Cattolica e in quella Ortodossa, come di una evoluzione delle due parti della Chiesa, quella orientale e quella occidentale, in direzioni opposte; segue poi il discorso, parlando di "una" Chiesa, sulla necessità della predicazione del vangelo intero in ogni momento; infine viene considerato il tempo nuovo, cioè il terzo millennio, e la necessità della costruzione delle identità sicure e della fiducia mutua, presupposti dei sani incontri il che non ha un'alternativa cristiana.

17 Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente. Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000.*, Zagreb 1996., str. 23.